

PROBLEMA REPREZENTĂRII POPULAȚIEI KURDE ÎN LEGISLATIVUL TURC: O PRIVIRE DE ANSAMBLU ASUPRA REZULTATELOR PARTIDELOR KURDE ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN PERIOADA 1965-2018

Mihai TATOMIR*

Lucrarea de față analizează mișcările politice kurde de pe teritoriul Turciei, accentul fiind pus pe evoluția partidelor al căror principal scop constă în susținerea drepturilor minorității în cauză. Din punct de vedere temporal, studiul acoperă întreaga perioadă de manifestare a formațiunilor politice kurde în cadrul alegerilor parlamentare din statul turc, din 1965 până în 2018. O atenție specială a fost acordată Partidului Democratic al Poporului, partid care a devenit principala forță politică ce militează pentru afirmarea identității kurde în Turcia. De asemenea, pentru a asigura o analiză cuprinzătoare asupra tematicii, în lucrare au fost identificate principalele impedimente, la nivelul reprezentării politice a minorității kurde, ce au apărut pe parcursul evoluțiilor politico-sociale din Republica Turcia.

***Cuvinte cheie:** Republica Turcia; kurzi; partide politice; alegeri parlamentare; Partidul Democratic al Poporului.*

---

* Mihai TATOMIR este masterand în cadrul programului Leadership și Comunicare în Organizații Internaționale, Facultatea de Istorie și Filosofie (UBB), Cluj-Napoca. E-mail: mihai.tatomir@yahoo.com

Introducere

Formarea Republicii Turcia a însemnat sfârșitul posibilității kurzilor de a-și constitui propriul stat în teritoriile populate majoritar de aceștia. Mai mult decât atât, din cauza faptului că în perioada 1924-1946 sistemul de guvernare turc a fost unul de tip monopartid, iar formațiunea politică aflată la putere (Partidul Republican al Poporului) a promovat ideologia kemalistă (Glazer 1988, 52), kurzilor nu li s-au garantat niciun fel de drepturi politice.

Chiar și după ce pe scena legislativului turc au început să apară noi formațiuni, partidele pro-kurde nu au avut o lungă perioadă de timp posibilitatea să își consolideze o poziție puternică în parlament. Cu toate acestea, începând cu anii '60, treptat, unii reprezentanți ai minorității au reușit să ocupe locuri în Marea Adunare Națională a Turciei. Numărul partidelor politice kurde, precum și influența acestei minorități în Parlament, au sporit considerabil în perioada anilor 90'. Mai mult, în 2002, venirea Partidului Justiției și Dezvoltării (AKP) la putere a marcat în primă fază un moment de deschidere a guvernului turc față de manifestarea identității kurde, la nivel social și politic. Cu toate acestea, impedimentele în ceea ce privește reprezentarea politică a kurzilor au persistat, mai ales în urma loviturii de stat eșuate din 2016.

Scopul acestei lucrări este acela de a realiza o prezentare a evoluției mișcărilor politice kurde din Turcia, începând cu anul 1965. De asemenea, prin acest studiu se încearcă demonstrarea faptului că, în ciuda regresului democratic înregistrat de statul turc în ultimii ani, kurzii au reușit să își consolideze o poziție puternică în Marea Adunare Națională a Turciei. În acest sens, o atenție specială a fost acordată Partidului Democratic al Poporului (HDP), care, așa cum se va putea observa, a devenit principalul promotor al drepturilor kurzilor după 2015.

1. Apariția și evoluția partidelor pro-kurde

Reprezentarea politică în cadrul legislativului turc a fost un ideal greu de atins pentru kurzi. Acest lucru se datorează unei realități politice din cadrul Turciei, descrisă de cercetătorul Walter J. Fend drept antagonismul dintre ideea unei națiuni multietnice și conceptul naționalist de o singură națiune – o singură țară (Fend 2018, 52). De asemenea, un alt impediment a fost faptul că, imediat după implementarea sistemului de tip pluripartit în 1946, scena politică a fost dominată de mișcări de dreapta care respingeau ideea unei națiuni kurde diferită de cea turcă. Tocmai din această cauză, începând cu anii '60, mișcarea de emancipare kurdă a fost strâns legată de pătrunderea ideologiei stângiste în Turcia (Fend 2018, 53).

Partidul Muncitorilor Turci (Türkiye İşçi Partisi – TIP), ce avea la bază ideologia marxist-leninistă, a fost primul care a recunoscut existența unei identități kurde. Cu toate că statutul kurzilor în cadrul republicii nu reprezenta un punct principal

pe agenda sa politică, acesta a jucat un rol extrem de important pentru minoritate, întrucât patru reprezentanți de origine kurdă au intrat în Parlament prin intermediul acestuia (Fend 2018, 55). La 5 ani după apariția Partidului Muncitorilor Turci, kurzii reușesc să formeze prima organizație politică ce milita pentru autonomia zonelor care alcătuiesc Kurdistanul turc, și anume Partidul Democrat al Kurdistanului – Turcia (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi – TKDP). În anii '70 însă, din cauza orientărilor de extremă stânga ale membrilor, precum și a acuzațiilor legate de încălcarea principiului indivizibilității teritoriale, ambele partide au fost interzise în urma loviturii de stat a forțelor armate. Un lucru important trebuie menționat aici: o parte din membrii acestor organizații stângiste au fost cei care au format Partidul Muncitorilor Kurzi (Partiya Karkerên Kurdistan - PKK), alături de Abdullah Öcalan, în 1978. Așa cum se va putea observa în cele ce urmează, numeroase organizații pro-kurde au fost desființate pe baza acuzațiilor de cooperare cu PKK. Uneori, aceste acuzații au fost fondate, însă au existat o serie de momente în care, sub acoperirea luptei împotriva terorismului, guvernul a încercat să intenteze procese împotriva partidelor politice kurde (Insel 2018, 80).

Pe lângă cele deja prezentate, kurzii s-au mai confruntat cu un impediment major din punct de vedere al reprezentării lor politice: după lovitura de stat din 1980, a fost adoptată o nouă constituție ce a dus la ridicarea pragului electoral la un procent de 10%, ceea ce reducea semnificativ șansele partidelor nou formate de a ocupa locuri în cadrul Parlamentului. Cu toate acestea, pe parcursul anilor '90, au apărut primele grupuri politice ale minorității kurde care au reușit să se implice în mod direct în guvernare.

Partidul Muncii Poporului (Halkın Emek Partisi – HEP) este o organizație importantă de menționat, în ciuda scurtei sale existențe (1990-1993), fiind primul partid pro-kurd recunoscut legal. La alegerile parlamentare din 1991, a avut un succes electoral considerabil, obținând 22 de locuri în cadrul Marii Adunări Naționale a Turciei (Fend 2018, 57). Ulterior, din cauza promovării unei agende ce avea în vedere o serie de drepturi culturale pentru kurzi (extinderea drepturilor lingvistice și de exprimare, permițând educația în limba kurdă) și a legăturilor cu PKK, a fost dizolvat în 1993, mai mulți membri alăturându-se nou formatei organizații, Partidul Democrației (Demokrasi Partisi - DEP). Acesta a avut însă aceeași soartă ca HEP, fiind interzis în 1994, în timp ce o mare parte din reprezentanți au fost arestați.

Predecesorul celor două organizații, Partidul Democrației Populare (Halkın Demokrasi Partisi - HADEP) a avut un program politic axat pe drepturile omului și consolidarea democrației în stat. Acesta nu s-a bucurat însă de un succes electoral, întrucât nu a reușit să atingă pragul la niciuna dintre cele două alegeri parlamentare din anii '90. De asemenea, exact ca în cazul celorlalte partide pro-kurde, formațiunea a fost interzisă în anul 2003 pe baza acuzațiilor privind colaborarea cu PKK.

Totuși, se poate afirma faptul că populația kurdă a avut de câștigat de pe urma alegerilor din 1995. Partidul Prosperității a obținut în anul respectiv cel mai mare procentaj al voturilor (peste 21%), dobândind o influență considerabilă asupra sferei politice turce. În ciuda orientării islamiste, organizația s-a arătat deschisă către rezolvarea problematicii minorităților naționale, tinerele cadre ale partidului încercând să umple golul lăsat de incapacitatea mișcărilor modernizatoare de a îmbrățișa revendicările identitare kurde (Insel 2018, 81). Speranța unei posibile rezolvări a problemelor minorității a fost năruită însă rapid. Așa cum observa specialistul în politica turcă William Hale, în anii '90, cea mai mare problemă a legislativului din Turcia era fragmentarea și instabilitatea sistemului de partide, care are ca rezultat previzibil producerea unor guverne de coaliție sau minoritare slabe și fragile (Hale 1999, 27). Chestiunea respectivă nu putea duce decât la dezechilibre majore în guvernare, care au culminat cu o nouă lovitură de stat în 1997, în urma căreia Partidul Prosperității a fost desființat, iar liderul său, Necmettin Erbakan, a fost nevoit să se retragă din funcția de prim-ministru.

În același an în care se desființează formațiunea lui Erbakan, apare un nou partid politic pro-kurd, respectiv Partidul Popular Democrat (Demokratik Halk Partisi – DEHAP), succesor al Partidului Democrației Populare. Organizația s-a bucurat de un nivel ridicat de notorietate în provinciile din Sud-Estul Anatóliei, 40% din voturile alegătorilor din regiune mergând către aceasta la alegerile din 2002. Mai mult decât atât, partidul a obținut 3 milioane de voturi, ceea ce ar fi însemnat dreptul de a avea 30 de reprezentanți în Marea Adunare Națională a Turciei (Fend 2018, 58). Cu toate acestea, rezultatul partidului echivala cu dobândirea procentului de 6% din totalul voturilor, pragul electoral dovedindu-se încă odată un impediment în calea obținerii reprezentării politice de către kurzi.

Astfel, pe baza celor prezentate mai sus, se poate afirma faptul că în ciuda vizibilității dobândite de formațiunile kurde în perioada 1990-2002, consolidarea unei poziții politice a minorității în statul turc nu a fost posibilă.

2. Formațiunile politice kurde după 2002

În anul 2002 se afirmă o formațiune care domină scena politică turcă până în ziua de azi: Partidul Justiției și Dezvoltării (AKP). Inițial, partidul s-a remarcat prin politica sa pragmatică pro-europeană și prin găsirea unui echilibru între tendințele islamiste și interesele seculare ale statului turc (Yildiz și Muller 2009, 23). Guvernul AKP a fost primul care a recunoscut în mod deschis și oficial existența unei identități și limbi kurde distincte față de cea turcă. Recep Tayyip Erdogan s-a afirmat încă de la început ca fiind personalitatea de vază a partidului, fiind numit în funcția de prim-ministru în 2003. De asemenea, Erdogan a mers, fără îndoială, mai departe decât predecesorii săi în încercarea de a rezolva conflictul kurd din țara sa (Pitel 2019).

În pofida unor escaladări ale tensiunilor turco-kurde, în perioadele 2005-2009 și 2009-2013, s-a putut observa o îmbunătățire a statutului kurzilor de pe teritoriul Turciei, lucru care s-a reflectat și la nivelul alegerilor pentru Marea Adunare Națională.

Partidul Societății Democratice (Demokratik Toplum Partisi – DTP), format în noiembrie 2005, a reușit astfel să atingă un grad înalt de performanță politică, obținând 22 de locuri în cadrul legislativului, după o perioadă de 16 ani în care kurzii nu au mai avut niciun reprezentant al cauzei lor în parlament. La patru ani de la formare însă, dat fiind faptul că în perioada 1984-2009 dizolvarea partidelor pro-kurde pe motivul cooperării cu PKK a fost o chestiune recurentă (Insel 2018, 81), formațiunea a avut aceeași soartă ca organizațiile predecesoare.

Cu un an înaintea desființării Partidului Societății Democratice se formează Partidul Păcii și Democrației (Barış ve Demokrasi Partisi - BDP). Noua organizație politică, asemeni multora dintre predecesoarele ei, și-a îndreptat atenția strict asupra problematicei kurde în cadrul alegerilor (Grigoriadis și Dilek 2018, 289). Strategia sa a fost însă una inovativă, fiind axată pe două direcții de acțiune: formarea unui front de stânga alături de partidele cu aceeași orientare politică și susținerea unor candidați independenți în cadrul cursei parlamentare. Pe de o parte, majoritatea discursurilor acestor candidați s-au focalizat în principal pe dreptul kurzilor la autodeterminare, apeluri pentru recunoașterea statutului politic al minorității și problematica autonomiei zonelor majoritar kurde din sud-estul țării (Grigoriadis și Dilek 2018, 293). Pe de altă parte, în ciuda orientării stângiste a partidului, au existat și reprezentanți proveniți din medii conservatoare care și-au construit discursul politic în jurul tematicii drepturilor religioase ale kurzilor (Grigoriadis și Dilek 2018, 293). În orice caz, rezultatul obținut de formațiune a fost o victorie pentru cauza kurdă. Așa cum era de așteptat, BDP a dominat din punct de vedere electoral regiunile majoritar kurde ale țării, dobândind 53% din voturile alegătorilor (Aksakalli, Mogulkoc, și Koc 2011, 192). Acest lucru a asigurat prezența a 36 de reprezentanți ai minorității în Marea Adunare Națională a Turciei, cel mai mare număr atins de la formarea Republicii Turcia până în acel moment.

Un an după alegerile din 2011 se formează organizația politică ce va reprezenta principalul subiect al următoarelor părți ale lucrării, respectiv Partidul Democratic al Poporului (Halkların Demokratik Partisi – HDP). Înainte de a analiza formațiunea respectivă și influența sa asupra statutului kurzilor din Turcia, trebuie amintită o ultimă organizație kurdă: HÜDA-PAR – Partidul Cauzei Libertății (*Hür Dava Partisi*). Aceasta poate fi privită ca succesoarea Hezbollahului kurd, organizație islamistă care a activat în Turcia în anii '90, fără a avea însă vreo legătură istorică cu mișcarea Hezbollah din Liban. Două lucruri diferențiază HÜDA-PAR de celelalte formațiuni kurde din țară. În primul rând, promovarea drepturilor religioase ale kurzilor și ideologiei islamiste, chestiuni ce dovedesc orientarea de dreapta a

partidului. În al doilea rând, aceasta este singura organizație kurdă ale cărei relații cu Partidul Justiției și Dezvoltării din Turcia au continuat să fie pozitive după lovitura de stat din 2016, HÜDA-PAR putând fi considerat aliatul *de-facto* al AKP (Fend 2018, 65).

Rezultatele partidului la alegerile parlamentare din 2015 și 2018 au fost modeste, procentajul voturilor obținute plasându-se sub 1%. Totuși, așa cum s-a putut observa de-a lungul istoriei contemporane a Turciei, mulți alegători și-au manifestat de numeroase ori preferința pentru partidele islamiste. Acest fapt, alături de bunele relații pe care organizația le are cu formațiunea care domină legislativul turc, dovedesc că Partidul Cauzei Libertății ar putea deveni o forță politică în viitor.

3. Partidul Democratic al Poporului și alegerile din perioada 2015-2018

Partidul Democratic al Poporului s-a format în 2012, fiind o formațiune politică al cărei principal scop este de a reprezenta minoritatea kurdă din Turcia, agenda sa nefiind însă limitată doar la acest deziderat. Din punct de vedere al orientării politice este un partid de stânga, valorile promovate fiind democrația participativă, drepturile tinerilor, feminismul, protejarea mediului înconjurător și protecția minorităților (HDP 2015). La nivel de organizare, conducerea sa este formată din doi președinți, întotdeauna unul de sex masculin, iar celălalt de sex feminin. În 2014 a câștigat mai multă proeminență după ce delegații Partidului Păcii și Democrației au decis să i se alătore (Grigoriadis 2016, 40).

Prestigiul partidului a fost sporit și de unul dintre președinții săi, Selahattin Demirtaş, care a devenit o personalitate carismatică în Turcia, obținând 9,76% din voturi (Grigoriadis 2016, 40) la alegerile prezidențiale. De asemenea, el a reușit să sporească numărul de susținători ai HDP prin politicile sale bazate pe conciliatorism și promovarea rezolvării diferendelor interetnice pe cale pașnică. Cea mai importantă realizare a sa rămâne însă încadrarea drepturilor kurzilor într-un spectru mai amplu la nivel de politici democratice. Mai exact, liderul partidului și-a construit campania politică în jurul problematicii kurde, prezentată ca element cheie în procesul de democratizare a Turciei, lucru care se poate observa cel mai bine în cele relatate de acesta într-un articol din 2014: „Fără soluționarea problemei kurde, evoluțiile în alte domenii necesare democratizării Turciei, cum ar fi munca, identitatea, cultura și mediul, devin imposibile. Având în vedere tensiunea pe care o provoacă atmosfera politică turcească, putem spune că problema kurdă este încă unul dintre cei mai importanți determinanți ai politicii statului” (Demirtaş 2014).

Astfel, HDP a reușit să ofere un manifest electoral pluralist și inclusiv în care cererile kurde pentru drepturi politice și culturale au fost încorporate într-un program mai larg pentru democrație radicală și împuternicirea femeilor și a grupurilor sociale marginalizate (Kamaran 2015, 4). La alegerile parlamentare din iunie 2015, Partidul

Democratic al Poporului a dominat din punct de vedere al voturilor în partea de est și sud-est a Turciei, cu excepția orașelor Urfa, Ardahan și Bigol. Rezultatul alegerilor a fost unul benefic pentru kurzi, însă unul negativ pentru leadership-ul lui Erdogan. AKP a rămas partidul dominant cu 258 de locuri în parlament, pierzând însă 68, comparativ cu alegerile din 2011 (Hassan 2015). De asemenea, HDP a avut cel mai spectaculos succes, obținând 13.12% din voturi, având astfel 80 de reprezentanți în Marea Adunare Națională a Turciei (Hassan 2015).

În 20 iulie 2015, atacul suicidal al unui membru al organizației teroriste Stat Islamic a ucis 33 de activiști pro-kurzi din orașul Suruc, în sud-estul Turciei. Kurzii au acuzat autoritățile turce, susținând că nu au luat măsurile necesare pentru prevenirea unui astfel de eveniment. În aceeași zi, în apropierea provinciei Adiyaman, un atac al PKK s-a soldat cu moartea unui caporal turc, ajungându-se la căderea acordului de doi ani și jumătate de încetare a focului dintre PKK [...] și Turcia (Madiraci 2019).

Imediat după re izbucnirea violențelor, Erdogan a întreprins o serie de măsuri ce aveau în vedere restrângerea drepturilor kurzilor, dar și a reprezentării lor politice. Printr-o decizie parlamentară luată în cadrul Marii Adunări Naționale, 50 de reprezentanți ai HDP au fost lăsați fără imunitate politică (Institute for Security and Development Policy 2016), iar mai mulți membri ai partidului au fost puși sub cercetare judiciară fără motive întemeiate.

La data de 1 noiembrie 2015, pe fondul re izbucnirii conflictului turco-kurd, președintele a cerut alegeri parlamentare anticipate, în timpul cărora au avut loc numeroase atacuri asupra sediilor HDP, acestea fiind însă ignorate de mass-media și liderii politici turci. În 1 noiembrie, Partidul Democratic al Poporului a reușit să treacă din nou pragul electoral, pierzând însă un număr de 21 de locuri în parlament. Liderii partidului au atribuit eșecul atmosferei violente care a dus la imposibilitatea manifestărilor pro-HDP în cadrul campaniilor politice (Gunter 2016, 78).

În 15 iulie 2016 are loc o lovitură de stat organizată de Consiliul Păcii, un grup de militari ce făcea parte din forțele armate ale Turciei. Lovitura a fost reprimată cu ușurință și s-a dovedit la final ca fiind un eveniment benefic pentru Erdogan, care a instaurat starea de urgență utilizată drept pretext pentru eliminarea oricărei forme de opoziție politică. El visa de mult la o astfel de epurare, imposibilă inițial, din cauza legilor care garantează drepturile fundamentale ale omului (Insel 2018, 13) Principala țintă a acțiunilor acestuia a fost reprezentată de politicienii kurzi, în aproape jumătate din cele 102 primării conduse de partide pro-kurde, primarii aleși fiind lăsați fără mandate și băgați la închisoare (Insel 2018, 13). De asemenea sunt arestați cei doi lideri ai HDP alături de alți nouă membri, în timp ce cinci reprezentanți din parlament ai partidului sunt lăsați fără imunitate diplomatică.

Toate aceste mișcări non-democratice au culminat cu referendumul din 2017, în urma căruia a fost instaurat un nou sistem politic de tip republică prezidențială. Erdogan a luat o serie de măsuri pentru a concentra cât mai multă putere în mâinile

președintelui, cea mai controversată dintre acestea fiind impunerea unui control mai amplu asupra mass-media. Acest lucru, alături de intimidarea opozițiilor politici au făcut ca alegerile parlamentare din 2018, desfășurate pe fondul stării de urgență, să se numere printre cele mai nedrepte din istoria modernă a Turciei (Taș 2018, 1). Totuși, în aceste condiții extrem de nefavorabile, opoziția politică și-a dovedit capacitatea de a atrage de partea sa o parte semnificativă a voturilor electoratului (Taș 2018, 1). HDP a reușit să obțină 67 de locuri în parlamentul turc, având astfel 8 reprezentanți în plus la nivel legislativ față de alegerile din 2015.

Pentru a înțelege impactul politic major pe care Partidul Democratic al Poporului l-a avut asupra reprezentării legislative a kurzilor în Republica Turcia, este necesară o privire de ansamblu asupra performanței electorale a partidelor kurde începând cu anii 1990 până în prezent, dar și asupra perioadelor în care acestea și-au desfășurat activitatea.

Tabel nr. 1: Lista partidelor kurde
din perioada 1990-2022 (Grigoriadis 2016)

Partid	Perioada	Reprezentanți în legislativ
Partidul Muncii Poporului (HEP)	1990 - 1993	22
Partidul Democrației (DEP)	1993 - 1994	-
Partidul Democrației Populare (HADEP)	1994 - 2003	-
Partidul Poporului Democratic (DEHAP)	1997 - 2005	-
Partidul Societății Democratice (DTP)	2005 - 2009	22
Partidul Păcii și Democrației (BDP)	2008 - 2014	36
Partidul Cauzei Libertății (HÜDA-PAR)	2012 - prezent	-

Analizând datele din tabelul prezentat anterior, un prim lucru care se poate observa este faptul că, exceptând Partidul Cauzei Libertății, nu a mai existat nicio organizație kurdă la fel de longevivă precum Partidul Democratic al Poporului. Mai mult, partidul a obținut rezultate mult mai bune la alegerile parlamentare față de formațiunile amintite anterior, numărul de reprezentanți în legislativul turc nefiind niciodată mai mic de 59. Astfel, HDP poate fi considerat cel mai important element atât din punct de vedere al rezolvării problematicei drepturilor kurzilor, cât și al promovării democrației la nivelul statului turc.

Concluzii

Dat fiind faptul că ideologia care a stat la baza construcției statale a Turciei a fost, printre altele, caracterizată de populism, iar partidele aflate la putere în perioada cuprinsă între anii 1950-1970 au promovat o politică conservatoare, emergența partidelor kurde a fost strâns legată de pătrunderea orientărilor stângiste în republică. Au existat însă numeroase momente în care diverse formațiuni kurde au fost desființate la decizia autorităților din Ankara, pe baza considerentului că reprezentau o amenințare la adresa integrității teritoriale a statului.

Începând cu anul 1990, activismul kurd cunoaște o nouă etapă de dezvoltare, caracterizată de intensificarea mișcărilor ce aveau ca scop crearea și consolidarea poziției minorității în legislativul turc. Acest deziderat nu a putut fi însă atins. Așa cum am prezentat în prima parte a acestei lucrări, constituția introdusă în 1982, care ridică pragul electoral la 10%, a constituit o piedică constantă în ceea ce privește pătrunderea reprezentanților cauzei kurde în Marea Adunare Națională a Turciei. La aceasta se adaugă acuzațiile (mai mult sau mai puțin fondate) ale autorităților turce privind colaborarea anumitor organizații kurde cu PKK, ce au dus în repetate rânduri la dizolvarea partidelor acestei minorități.

După ce AKP a devenit principala forță politică din Turcia, situația kurdă s-a îmbunătățit considerabil. După 15 ani în care nicio formațiune kurdă nu a reușit să depășească pragul electoral amintit anterior, Partidul Societății Democratice a obținut 22 de locuri în parlament. În ciuda interzicerii acestuia în 2009, kurzii au continuat să se bucure de reprezentare în legislativ prin intermediul Partidului Păcii și Democrației.

Alegerile din iulie 2015 au reprezentat unul dintre cele mai importante momente din punct de vedere al luptei pentru cauza kurdă. HDP, partid care a reușit să integreze drepturile minorității kurde într-un program mai amplu de democratizare a Turciei, s-a plasat pe locul al treilea ca număr de reprezentanți în parlament. Mai mult, în pofida factorilor nefavorabili amintiți anterior, partidul a reușit să-și consolideze o poziție considerabilă în legislativul turc, fiind în același timp cea mai longevivă formațiune politică din istoria recentă a Turciei.

BIBLIOGRAFIE:

- Aksakalli, Vural, Hatice Tekiner-Mogulkoc și Muammer Koc. 2011. "A Quantitative Analysis of Turkey's 2011 Elections." *Insight Turkey*. nr. 4: 189-198.
- Demirtas, Selahattin. 2014. "The Middle East, the Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy." *Turkish Policy Quarterly*, nr. 13: 27-33.
- Fend, Walter J. 2018. "Kurdish political parties in Turkey." în *The Kurds- history, religion, language* (Coord. Wolfgang Taucher, Mathias Vogl, Peter Webinger). Viena: Austrian Federal Ministry of the Interior. 52-88.

- Glazer, Steven A. 1988. "Historical Setting." în *Turkey - a country study*. (Coord. Helen Chapin Met). Washington: Library of Congress.
- Grigoriadi, Ioannis N. și Esra Dilek. 2018. "Struggling for the Kurdish vote: religion, ethnicity and victimhood in AKP and BDP/HDP rally speeches." *Middle East Studies*. vol. 54, nr. 2: 289-303.
- Grigoriadis, Ioannis N. 2016. "People's Democratic Party (HDP) and the 2015 elections." *Turkish Studies*. nr. 17: 39-46.
- Gunter, Michael M. 2016. "The Kurdish issue in Turkey: Back to square one?." *Turkish policy quarterly*. nr. 4: 77-86.
- Hale, William. 1999. "Turkey's domestic political landscape: A glance at the past and the future." *The International Spectator*. nr. 2: 27-46.
- Hassan, Hassan. 2015. *Information and liaison bulletin*, Paris: Institute Kurde de Paris.
- Insel, A. 2017. *Turcia lui Erdogan - Între visul democrației și tentația autoritară*. București: Corint.
- Institute for Security and Development Policy. 2016. "Turkey's Kurdish Conflict: 2015-Present." Accesat în iunie, 26, 2022. <http://isdpeu/publication/turkeys-kurdish-conflict-2015-present/>.
- Madiraci, Berkay. 2017. "Turkey's PKK Conflict Kills Almost 3,000 in Two Years." *Crisis Group*. Accesat în iunie, 23, 2022. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/turkeys-pkk-conflict-kills-almost-3000-two-years>.
- Matin, Kamaran. 2015. "Why is Turkey bombing the Kurds?." *Open Democracy*. nr. 4.
- Peoples Democratic Party. 2015. "Who we are." *HDP*. Accesat în martie, 22, 2022. <https://hdp.org.tr/en/peoples-democratic-party/8760/#>.
- Pitel, Laura. "Fear and dismay as Erdogan tightens grip on Kurdish opposition." *BBC News*. Accesat în martie, 21, 2022. <https://www.ft.com/content/c21a2c78-1767-11ea-9ee4-11f260415385>.
- Taş, Hakki., 2018. "Contained Uncertainty: Turkey's June 2018 Elections and Their Consequences." *GIGA Focus*. nr. 4: 1-13.
- Yildiz, Kerim și Mark Muller. 2009. *The European Union and Turkish Accession - Human Rights and the Kurds*. Londra: Pluto Press.